

Axel Odelberg

26 år
1974

Unga ignoranter istället för gamla stofiler

En logisk följd av att folk lever längre nuförtiden borde vara att den tidpunkt då människor anses förbrukade förskjuts uppåt i åldrarna, skriver Axel Odelberg.

Den man som hade hunnit bli 60 år gammal för 30 år sedan kunde i genomsnitt räkna med att leva till drygt 77 års ålder medan en 60-årig kvinna då dog knappt 80 år gammal. I dag gäller att en man som fyllt 60 i genomsnitt lever till 80 års ålder medan kvinnor som blivit 60 dör vid 84.

Krönika

Av denna statistik kan man dra många slutsatser. En är att modernerna hot mot liv och hälsa som trafik och miljöförstoring mer än väl kompenseras av de tekniska, medicinska, hygieniska och ekonomiska framsteg, som är framtidens av samma mynt. För att spetsa till det, kvicksilver i fisken och ören luft är pris vi fått betala för att leva längre!

En annan paradoxal taktagelse man kan göra i sammanhanget är att samtidigt som medellivslängden ökat med ungefär fem år, har folk över 50 blivit allt mindre efterfrågade i samhället. Ungdom och släta ansikten har blivit en större merit i dagens Sverige än livserfarenhet och gra tinningar, inte bara då det handlar om lek och idrott utan också i yrkeslivet och politiken tycks det. Vid fortifem så kan man hälsa hem, som Hasse och Tage sjöng en gång på 70-talet då dagens ungdomskult bortat ta form.

28-årig minister

Nyligen höll riket på att få en 38-åring som statsminister. Ministern för arbetsrätt och jämställdhetsfrågor, Ulrica Messing, är 28 år och skatteministern Thomas Östros är 31. Fiera riksdagsmän är några och tjugo och ett landstingsråd i Stockholm är 23.

För 30 år sedan var medellivslängden bland riksdagens ledamöter 54 år. Idag är medellivslängden bland de folkvalda blott 48 år. Fört var det modigt att utnämna politiker under 40. Nu är det valet att utnämna någon över 50.

Om gerontokratin i Kina och det forna Sovjetunionen utgör den enda ytterligheten är den svenska ungdomskulten den an-

dra. Det anmärkningsvärda är att ungdomskulten vuxit fram samtidigt som folk över 50 blivit friskare, vitalare och mer aktiva än någonsin.

En logisk följd av att folk lever längre nuförtiden, och både fysisk och psykiskt håller sig vitala längre, borde vara att den tidpunkt då människor anses förbrukade förskjuts uppåt i åldrarna. Logiskt vore också att människor började betraktas som vuxna i ett senare skede av livet än förr. I varje fall om man tar med i beräkningen att samhället blivit alltmer komplicerat och ställer ökande krav på både erfarenhet och utbildningslängd.

Men så är det inte. Utvecklingen har gått i motsatt riktning. Såväl den formella som den reella pensionsåldern har sjunkit. I genomsnitt blir folk pensionerade innan de fyllt 60. Arbetslösa över 50 som hoppas på nytt jobb är antingen blåögda eller lyckoskare.

Och inte nog med det, myndighetsåldern, den tidpunkt då ungdomar anses erfarna nog att rösta och mogna nog att be föräldrarna dra åt helvete, har sjunkit från 21 år till 18, samtidigt som de unga går allt längre i skolan. Endast på ett område markerar samhället oföränderlig lag tro på de ungas mognad. Inkop av jasta och destillerade drycker tillåts inte före 20 års ålder.

Förbrukad vid 40

Fortsätter utvecklingen i samma banor i 30 år till kommer svenskarna år 2025 att bli myndiga vid sexton, väljas in i riksdagen vid 18, gå i skolan till 22, bli ministrar vid 25, anses förbrukade vid 40 och därefter ha 50 år av fördetting-tillvaro framför sig innan de dör vid pass 90. Om nu de unga har lust att stå för deras pensioner så länge.

Ungdomsdyrkan är inget nytt fenomen. Inte heller är det något nytt att ungdomen kräver mer inflytande. Otaligheten hör så att säga till åldern. Det nya ligger i att de äldre lägger sig platt och i stigande grad väljer ungdom framför erfarenhet. Forna tiders gamla stofiler motsvaras idag av unga ignoranter.

Det hör till myterna att ungdomen tänker nya och originella tankar. Men lyssnar man till vad Ulrica Messing har att säga eller Tomas Östros, later de mera som de muterar äldre kollegor än som vore de revolutionerande nyttänkare. Ny tankar tänks oftast av dem som haft tid att lära känna vad som är gammalt.

En ny världssyn

I år är det 100 år sedan surrealismens grundare André Breton föddes. Olav Wiström gör en tillbakablick.

Utr första världskrigets moraliska slagghogar växte den avantgardistiska rörelsen surrealismen upp som en mycket stryktalig asfaltblomma. Målet var att återställa en ursprunglig helhet genom att befria anden från yttre och inre tvång. Surrealisternas aktiviteter gick inte bara ut på att skapa originella konstverk. De ville konstruera en ny världssyn där det gällde att rensa bort den västliga civilisationens alla bankrutta värderingar som orsakat första världskriget.

Surrealismens grundare, teoretiker och mycket omstridd ledare var André Breton (1896-1966). I år är det således nämnt hundra år sedan han föddes. Han började med att utveckla sina ideer i det första surrealistiska manifestet som publicerades i Paris år 1924. Detta manifest handlar nästan uteslutande om poesi och fantastfull litteratur. 1928 kom emellertid hans betydelsefulla verk *Surrealismen och bildkonsten*. Två år senare följde så det andra surrealistiska manifestet som i huvudsak också gäller litteraturen. Själva termen *surrealism*, "öververklighet", hämtade han för ovrigt från en pjäs av Guillaume Apollinaire, *Brösten på Tiresias* – surrealistiskt drama (1917). Rörelsen nådde sin höjdpunkt på 1930-talet.

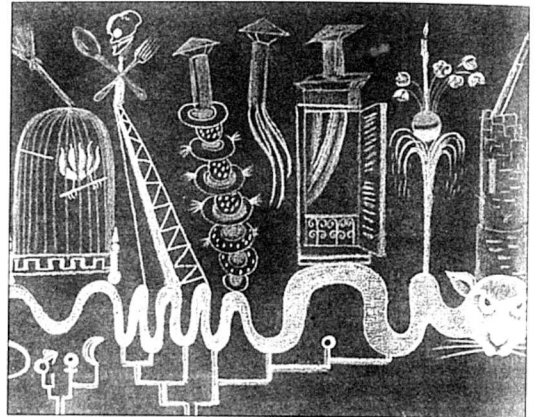
Medicinskt utbildad

André Breton var medicinskt utbildad. Efter krigsslutet uppsökte han Freud i Wien. I Freuds psykoanalytiska teori och terapeutiska metoder, välkända för Breton, fick surrealismen en bastant ideologisk grund att stå på. Hur skulle man då frigöra konstens skapande energi? Har inte konstnärer agnat sig att detta försök i alla tider?

Jo, men nu ville man programmatiskt frigöra intellektet från all medveten kontroll; det undermedvetnas rika förord av nattdrömmar och vakendrömmar måste befrias så att bilderna kunde flyta, ja flyga upp till ytan. För att därefter målas, skulpteras, skrivs ner, filmas, fotografieras och så vidare. "Surrealismen är baserad på tron på den överlägsna verklighet hos vissa hittills åsidosatta associationsformer, på drömmens allmakt, på tankens oegennyttiga rörelsefrihet", sade Breton.

Bort med förnuftet, bort med alla estetiska och moraliska betänkligheter! Inklusive de sexuella. Målet var en harmonisk syntes, ett återskapande av den "absoluta verkligheten" – i det abstrakta symbolmättade formspråket hos till exempel Joan Miró och Hans Arp talar man om "absolut surrealism".

I konsten måste således drömskvenser, slumpen och vardagslivets bisarrier integreras. Surrealismens motto, som de tagit från *Maldorors sänger* av Lautréamont, är mycket talande: "Vackert som det oförmådde motlet mellan en symaskin och ett pa-

Surrealismen är inte död. *Cadavre exquis* (ca 1933, detalj) av André Breton, Tristan Tzara, Greta Knutson och Valentine Hugo.

raply på ett dissektionsbord." Sana kombinationer och motsatser skapar en ny verklighetskänsla om man invarter sig själv, sina egna reaktioner. Det gäller bara att vanta med "trött flytande uppmärksamhet", som Freud säger.

Poeterna ägnade sig åt självexperiment som, åtminstone i vissa fall, inkluderade droger av alla möjliga slag. Kobragift i ytterst små doser var en variant. Mycket omtalade är de experiment med meskalin (ett gift som finns i kaktusväxten peyote och som ger liknande synhallucinatoriska effekter som LSD) som Henri Michaux företog på 50-talet. Med eller utan gifter ville de surrealistiska poeterna spränga logiken i småbåtar och i stället utforska lekens innebärande möjligheter. Man ägnade sig åt drömbeskrivelser under hypnotiskt sömn, man använde sig av kollektivskrift och inte minst automatiskt skrift.

Nu betyder inte automatiskt skrift bara att man kort och gott låter pennan fara över pappret för att se vad som händer. Enligt Breton måste tre saker sammanfalla. För det första måste man befinna sig i ett tillstånd där de psykiska hämningarna släppt. För det andra måste orden sammanträffa slumpvis enligt matematikens sannolikhetsräknytt. För det tredje skall poeten ha en orakelfunktion, vara synsk som ett bättre spiritistiskt medium. Automatiskt skrift är alltså något mer än enbart en teknik för omedvetet skrivande. Och en gång berättade Freud för Breton att han märkt att automatiskt skrift var lika populärt som nedtecknandet av drömmar.

Dadaismen förelöpare

Talar man om surrealismen måste man också säga något om dadaismen. Denna rörelse som uppstod i Zürich 1916 är nämligen den direkta förelöparen till surrealismen. Ja, nästan alla författare och konstnärer som några år senare samlades runt Breton i Paris kan hänföras till dadaisterna. (Nonsensordet *dada* hade man valt på en slump, kanske med syftning på barnspråket).

Dadaismens talesman Tristan Tzara (1896-1963) – också hundraårsminnet av hans födelse kan vi fira i år! – betonade rörelsens anarkistiska, nihilistiska och omstörtande karaktär. Ja, han gick

så långt att han förnekade värdet av konst över huvud taget. Därav dadaismens kult av antikont. Till sist slutade man med att förneka också sig själv: "Den sanna dadaisten är emot dadaismen."

Visserligen var surrealismen antiborgerlig, men den saknade dadaismens anarkistiska spontantitet. Förändring av konstens tradition förutsätter förstörelse, menade dadaisterna. De var inte ensamma om det synsättet. Futuristerna med Marinetti i spetsen skrek sig hessa om samma sak under den här tiden. Breton vände sig mot de destruktiva tendenserna, hans syn på konst och litteratur vilar trots allt mera på det positiva uttrycket. Därför bröt han också med Tristan Tzara 1922. Det troliga är att Breton inte tålde konkurrensen.

Bretonska bannbullor

Ja, snart skickade Breton iväg bannbullor åt kompassens trettioåtta streck. Ingen dög till sist – utom han själv. Ständiga uteslutningar och nya grupperingar, motpårar och motpårars motpårar. Sällan har man sett en så envist auktoritär människa som Breton. Ingen idé att vara skonsam mot gamla anhängare när de estetiskt hade vinnrat bort sig, när de blivit politiska kättare! Bara järnhandske duger, menade Breton. Inte silkesvante.

Ja, saken var den att flertalet av surrealister hade anslutit sig till marxismen – Breton var själv medlem i kommunistpartiet ända fram till 1933. Men när dikt och konst skulle inkorporeras i doktriner om den socialistiska realismen fick det vara nog.

Efter det att André Breton dött 1966 visade det sig att den surrealistiska rörelsens sammanhållning var ganska artificiell i hans frånvaro. Men konst i surrealistisk anda är sannerligen inte död. Runt om i världen – också i Sverige – har surrealistiska grupper både institutionaliserade och tillfälliga sammankomster. Visionen om en fantastisk och lyrisk värld, spontantitets och subjektivitetens flöde inom konsten, gar nog inte att avskaffa i brådskadet. Däremot kommer även fortsättningsvis benämningarna på surrealistiskt influerade riktningar inom konst och litteratur att skifta.

OLAV WISTRÖM